

Aan de slag met mystiek in de gemeente

Mystiek, is dat niet iets voor een enkeling? Iets voor de binnenkamer? Of kun je het ook een plek geven in het gemeentelven? Coen Wessel heeft er ervaring mee en doet suggesties: hoe maak je mystiek toegankelijk en welke teksten kun je gebruiken in een kring of een kerkdienst?

Coen Wessel

Mystieke teksten zijn niet eenvoudig. Ze veronderstellen bekendheid met de Bijbel en delen van de christelijke cultuur. Mystieke teksten kunnen ook een gevoel van jaloersheid oproepen. Je kunt je er makkelijk een buitenstaander door voelen, omdat jij niet zulke ervaringen hebt. Als ik mystieke teksten lees, in de doorsnee Protestantse Gemeente waar ik predikant ben, dan is mijn doel niet om van mijn gemeenteleden mystici te maken. Dat ben ik zelf ook niet. Maar de teksten

traditie van de negatieve theologie, het loslaten en het winnen door verliezen.

O sele myn
genk yz, got in,
sink al myn icht
in gotis nicht,
sink in di grundelose vlut!
Vli ich von dir
du kumst czu mir;
vorlise ich mich,
so vinde ich dich:
o ubirweseliches gut!

O ziel van mij
ga uit, God in
(ver)zink al mijn iets
in Gods niets
(ver)zink in de grondeloze vloed!
Vlucht ik van jou:
jij komt naar mij.
Verlies ik mij
dan vind ik jou
O bovenwezenlijk Goed!

Een heel aantal liederen in het liedboek spreekt over een intieme omgang met God

roepen wel wat op. Ze stimuleren om geloofs- en gevoelslagen in je eigen ziel opnieuw te waarderen. De teksten laten zien dat geloven zoveel rijker is dan 'exegetisch verantwoord bijbellezen' en 'goed doen voor elkaar'. Ze openen een spirituele traditie die de afgelopen eeuwen is ondergesneeuwd in rationalisme of al te starre geloofsleer. Ze kunnen ook opnieuw duidelijk maken waar het ook in de wat 'gewonere' zaken als Avondmaal en Doop om te doen is: de verbondenheid met Christus.

O sele myn

Een goede tekst om mystiek te introduceren is 'O sele myn', een gedicht van een onbekende auteur uit het jaar 1300. De klanken van het Middelduitse gedicht zijn betoverend en het bevat heel veel van waar het in de mystiek om draait: het uitgaan van jezelf, het ingaan in God, het gevoel van verzingen, het gevoel van onontkoombaarheid, de verwijzing naar de Bijbel (Psalm 139), de

Mechtild op de middelbare school

Mechtild van Maagdenburg (1207-1282) is de ideale mystica om mee te beginnen. Ze schreef redelijk toegankelijke teksten en ze heeft een spannend en aansprekend leven gehad. Als vrouw van adel ging ze sociaal werk doen onder de armen in de grote stad. Ze kon ook goed schelden tegen de kerk en de clerus: 'Jullie goud is verrot in een poel van onkuisheid'. De mystieke teksten die ze schreef zijn prachtig.

Hildegard van Bingen

Mechtild van Maagdenburg

J.S. Bach

Jij bent voor mijn verlangen een liefdesgevoel
 jij bent voor mijn borst een zoete koeling
 jij bent een krachtige kus van mijn mond,
 jij bent een vrolijke vreugde, door mij gevonden
 Ik ben in jou en jij bent in mij
 wij kunnen niet nader zijn.

Met middelbare scholieren heb ik teksten van haar gelezen. Ik heb hen ook een (fictief) proces tegen haar laten voeren. Dat de scholieren de arme Mechtild tot de brandstapel veroordeelden was niet helemaal mijn bedoeling, maar ze leerden zich goed inleven in haar situatie en haar teksten.

Muziek – van toen en nu

Met muziek worden mystieke teksten veel toegankelijker. Muziek maakt je ziel ontvankelijker. Van mystieke teksten uit het Evangelie van Thomas zijn een tijd geleden motetten gemaakt, die makkelijk met een cantorij gezongen kunnen worden. Een aantal dichters (Joke van Leeuwen, Maria de Groot, Marieke Jonkman, Anton Ent, Renée van Riessen, Hans Groenewegen) heeft de teksten van deze prachtige hedendaagse kunstliederen geschreven.

Maar er zijn ook mystieke teksten waarvan de melodieën zijn overgeleverd. Een aantal jaren geleden is ontdekt op welke melodieën de mystica Hadewych haar liederen schreef. De mystica Hildegard van Bingen schreef zelf muziek. In een dienst heb ik een antifoon van haar laten klinken bij een psalm die door de gemeente werd gelezen, hardop in twee groepen als in een klooster. We waren allemaal diep onder de indruk dat er zoiets prachtigs klonk. De mystieke visioenen van Hildegard van Bingen zijn ingewikkeld om zomaar voor te lezen in een dienst.

Maar twintig jaar na Hildegards dood zijn er prachtige afbeeldingen van gemaakt. Die zijn eenvoudig op de beamer te vertonen en uit te leggen.

Liedboek en Mattheus Passion

In het liedboek staat een heel aantal liederen die spreken over een heel intieme omgang met God. Het is mooi om een aantal daarvan eens heel zorgvuldig te lezen en de achtergronden er van op te zoeken. Sommige liederen zijn gebaseerd op middeleeuwse mystieke teksten zoals 'Heilige liefdeskracht' (nr. 673).

Heilige liefdeskracht
 bezoek mijn ziel die smacht
 daal neer, daal in, uw vonk doet mij ontbranden.
 Kom Trooster, hartsvriendin,
 liefde die wondt en wint
 in U verlies ik mij, stil mijn verlangen.

Andere liederen zijn zelfbeschrijvingen van een innige omgang met Jezus of met God, zoals in de liederen van Paul Gerhardt (bijvoorbeeld 903 'Zou ik niet van harte zingen'), Johan Scheffler (908 'Ik heb U lief, o mijn beminde'), Brorson (480 'Ik wandel in gedachten') en Nicolai (518 'Hoe helder staat de morgenster'). Schalom Ben-Chorin schreef een modern lied over het zoeken, vluchten en achterhaald worden door God (857 'Jij zoekt mij: mens waar ben je'). Hoe een mens in al de seizoenen van zijn of haar leven met Christus samengroeit, wordt prachtig beschreven in 'O, Christus, bron van lentebloei' (817).

Ook in de Mattheus Passion speelt de mystiek een grote rol. Meteen in de eerste zinnen wordt Jezus 'de bruidegom' genoemd. Na de pauze worden passages uit het mystieke

Joost Zwagerman † 2015

bijbelboek Hooglied geciteerd. In de aria's leeft de gelovige op een emotionele en innige manier met het lijden van Jezus mee. Veel koren hebben de goede gewoonte om voor de jaarlijkse uitvoering van de Mattheus Passion iemand uit te nodigen om samen over de tekst te spreken.

Moderne mystiek

Mystiek is niet alleen iets van lang geleden. De predikante Carine Philipse publiceerde in 2013 een dagboek van de mystieke ervaringen die ze tien jaar eerder gekregen had. Het zijn eenvoudig te lezen teksten waarin ze de vreugde van haar mystieke proces beschrijft, maar ook de moeite en de energie die het haar kost.

Dichters van wie je het niet zo zou verwachten, zijn diep beïnvloed door de mystieke traditie

Nadat spanning en de wanhoop zich in haar opgehoopt heeft, vindt er in januari 2004 een 'doorbraak' plaats. Twee weken later schrijft ze:

*'Het is alsof ik op een hoge heuvel ben aangekomen, vanwaar ik het hele landschap kan overzien.
En nu zie ik dat de weg die Fij al zo lang met mij gaat, Liefdevolle, altijd al deze Weg was.'*

Fij stortte Je in het gebed in mij uit en vulde mij, zoals een schaal gevuld wordt met water; totdat hij overstroomt. Alleen was ik er nog niet werkelijk klaar voor om mij helemaal aan Jou over te geven, omdat ik mij nog zo vasthield aan wat ik dacht dat mijn zekerheden waren.

*Maar Fij hebt me alles waaraan ik me nog vastklampte, uit handen geslagen en bent als een stortvloed van water door de dam gebroken die ik had opgeworpen.
Nu overstroom Je het land.'*

Naast mystieke teksten en een beschrijving van haar groei naar God, bevat het dagboek liederen, die in de tweede druk, die volgend jaar verschijnt, een nog grotere plaats zullen krijgen.

Moderne poëzie

Ook in het boeddhisme, in de islam en in het jodendom worden mystieke ervaringen beschreven. Merkwaardig genoeg ook in de Nederlandse poëzie van de twintigste eeuw. Vorig jaar verschenen hier publicaties over van Jaap Goedegebuure en Hans Groenewegen (†). Heel veel dichters, juist ook mensen van wie je het niet zo zou verwachten (Gorter, Lucebert, Kouwenaar, Nescio), zijn diep beïnvloed door de mystieke traditie. De bitterschone mystieke poëzie van Joost Zwagerman, die enkele maanden na zijn dood verscheen, staat in een lange traditie. Samen met de plaatselijke boekhandel heb ik een avond over deze twintigste-eeuwse mystieke poëzie georganiseerd. Tot mijn vreugde kwamen daar zowel kerkelijke als niet-kerkelijke belangstellenden op af. Of je dit missionair moet noemen weet ik niet zo precies, maar je haalt de kerkelijke bezinning en verdieping wel uit zijn isolement.

Een Duitse collega die mystieke teksten met middelbare scholieren ging lezen, leidde zijn lessen in met de woorden: 'Wij stappen vandaag in Starship Enterprise om nieuwe werelden te ontdekken'. Het is mijn ervaring dat dat lukt. En dat ze prachtig zijn.

Coen Wessel is predikant te Hoofddorp.

Verder lezen:

- Motetten en liederen rond het Evangelie van Thomas zijn verkrijgbaar bij muziekuitgeverij Intrada (Heerenveen)
- Lieder van Hildegard van Bingen zijn uitgegeven door Hildegard Publishing Company.
- *Hadewijch, Lieder* (red.: Veerle Fraeters & Frank Willaert), Groningen 2009
- Carine Philipse, *Jij zingt in mij jouw naam*, Leeuwarden 2013
- Joseph Dan, *The heart and the fountain, An anthology of Jewish mystical experiences*, Oxford 2002
- Jaap Goedegebuure, *Wit licht*, Nijmegen 2015
- Hans Groenewegen, *De lezer*, Groningen 2015
- Achtergronden van liederen uit het liedboek zijn te vinden via www.kerkliedwiki.nl